

**LA PREMSA,
DOCUMENTACIÓ HISTÒRICA EN PERILL**

LLUÍS COSTA

Doctor en història i arxiver

La premsa, un instrument de recerca

D'un temps ençà es va estenent la consciència, sobretot entre els sectors vinculats als arxius i als centres de documentació, del greu perill que corre la conservació del patrimoni hemerogràfic, atesa la creixent degradació del suport de la premsa, és a dir, del paper. En aquest context, l'Aula d'Història del Periodisme Diari de Barcelona de la Universitat Pompeu Fabra va organitzar, amb la col·laboració de l'Associació d'Arxivers de Catalunya, una jornada de debat, el 25 de maig de 1998, amb el títol La premsa, documentació històrica en perill, on es proposava com a objectiu prioritari « fer evident la necessitat de preservar la premsa en tant que és un element substancial en la recerca de la història contemporània i proposar una sèrie de mesures encaminades a garantir-ne l'accessibilitat i conservació ». La pretensió dels organitzadors era la d'articular el debat a partir de punts de vista de diversos sectors professionals, implicats en el procés de creació de la premsa, de la seva utilització com a document informatiu i històric, i de la seva conservació. Els ponents participants en el debat van ser Josep M. Huertas, periodista; els tècnics de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: Glòria Porrini (cap de la secció de l'Hemeroteca), Manuel Rovira (director) i Carme Belló (restauradora); Susanna Tavera, professora de la Universitat de Barcelona; Lluís Costa, arxiver i historiador; i els caps de documentació dels diaris El Periódico de Catalunya (Miren Casado), l'Avui (Montserrat Rius), La Vanguardia (Carles Salmurri) i El País (Maria Vega). El debat va ser moderat per Jaume Guillamet, professor de la Universitat Pompeu Fabra, i Ramon Alberch, arxiver en cap de l'Ajuntament de Barcelona.

D'entrada, cal dir que cap dels ponents va qüestionar el fet que la premsa no fos un document històric de primer ordre. En tot cas, es va matisar la utilització que se'n feia i el grau de credibilitat de la informació que aportava. Així doncs, ens va semblar, personalment, oportú introduir el tema recordant que en ocasions s'havien menysvalorat algunes investigacions pel fet d'haver-se sustentat majoritàriament en la premsa, ja que,

per alguns sectors, el descrèdit d'un periòdic davant un document manuscrit o original semblava evident (és cert que un document manuscrit o original té com a característica essencial el fet de l'exclusivitat que no té la premsa). Així mateix, també es va dir que hi havia una tendència a posar en dubte alguns valors consubstancials de l'actor de la premsa, o sigui del periodista. D'Alembert afirmava que « no hi ha res a aprendre en un diari, ja que el periodista és amic o bé enemic de qui parla, i aquesta opinió, doncs, no em sembla pas interessant de conèixer ». En aquesta mateixa línia, Bermúdez de Castro, publicava el 25 de juliol de 1841 un article al periòdic madrileny El Iris on sostenia que « si las publicaciones periódicas son un tesoro para la posterioridad, son también el mayor de los peligros para la investigación contemporanea [...]. Los periódicos están destinados a representar todas las pasiones, todos los intereses pasajeros de un país ».

Per bé que preses de manera literal aquestes afirmacions contenien una certa dosi de realisme, vam dir que no les compartíem, si més no, sense fer-ne un seguit de preeisions, que vam considerar que calia tenir en compte a l'hora d'utilitzar a la premsa com un instrument per a la recerca històrica.

La premsa era un mitjà de comunicació, que tenia com a objecte essencial informar i/o difondre idees (o a l'inrevés). Quan la premsa esdevenia un mitjà de comunicació de masses o sigui un mitjà de comunicació d'idees que tenia, en paraules de Josep M. Terricabras « una eficàcia incomparablement major, i més ben diversificada, que la que mai hagin pogut tenir altres formes clàssiques de comunicació d'idees, com ara l'escola, la predicació religiosa o, fins i tot, l'edició de llibres », estàvem, aleshores, davant d'un fenomen d'una incontestable transcendència social, que possiblement, en major o menor grau, havia determinat la configuració de consciències a nivell individual i a nivell col·lectiu; per tant, estavem davant d'un fenomen equiparable als grans conceptes que tradicionalment són considerats bàsics per a l'estudi d'una determinada societat: la cultura, l'economia, la demografia, etc.

La premsa tenia, doncs, un clar paper de conscienciació social, com va dir Terricabras « les seves afirmacions, els seus silencis, els seus pressupòsits, són els que van generant, confirmant o retocant les consciències ». O sigui, la premsa esdevenia objecte d'estudi. Era obvi, doncs, a partir d'aquí, que calia analitzar la premsa dins el seu context polític i social. I, per tant, era ineludible tenir en compte, valorar i interpretar tots

els factors que la feien possible i els que hi convivien: factors de tipus cultural, polític, econòmic, etc.

La capacitat d'influència d'un periòdic en la societat era molt varia i estava subjecta a diversos condicionaments que calia tenir molt presents. En aquest sentit, podem recuperar l'afirmació de D'Alembert El periodista emet una opinió personal, i per tant, interessada ». Evidentment doncs, utilitzar la premsa com a instrument de recerca històrica exigeix contextualitzar al màxim un determinat periòdic. Una bona fórmula era saber quin grau d'influència tenia un determinat mitjà sobre la societat era analitzar els tiratges. El problema era de quantificació. Les dades directes del mateix periòdic no solien existir, ni la documentació d'impremtes i editorials. La recerca als arxius d'Hisenda per trobar quelcom sobre contribucions fiscals no resultava prou aclaridora. A la complicació de localitzar sèries estadístiques referides a aquest tipus d'impostos, calia afegir les precaucions amb què havien de ser tractades, ja que sovint eran dades manipulades amb la intenció de defraudar Hisenda. En casos capitals importants com Barcelona o Madrid, hi havia un indicador quantitatiu que permetia conèixer – amb limitacions – la difusió de la premsa i el timbre abonat per les empreses a l'administració de Correus pel franqueig dels periòdics enviats fora de la capital. Lògicament, la premsa feta en ciutats petites – com Girona – era per ser consumida pels mateix ciutadans.

Certament, però, hi havia moltes altres fonts documentals que ens podien ajudar a aproximar-nos a un major coneixement del context periòdic. Informacions recollides en altres periòdics coetanis, biografies de periodistes – trajectòries polítiques, econòmiques, culturals, etc.–, sobres d'actes municipals. Tot plegat havia de ser objecte del nostre estudi per poder valorar en la seva justa mesura les informacions i opinions que extrauríem d'un determinat periòdic. Només així, era lícit emprar la premsa com a mitjà d'estudi.

Josep M. Huertas va anar més lluny en la defensa de la premsa com a document històric, ja que va afirmar que algunes notícies només es trobaven reflectides a la premsa, i ho va exemplificar amb el tema de la guerra del gas, a Barcelona, entre consumidors i premsa, per un costat, i les autoritats i la companyia, per l'altre. Susanna Tavera, com a investigadora, va reivindicar la premsa com a font històrica indispensable per a estudis socials i polítics, davant del descrèdit que des de determinats àmbits metodològics es manifestava. Ara bé, va insistir en la premissa que cal contrastar la informació que oferia

la premsa, tot i que va recordar que moltes altres fonts d'informació també havien de ser susceptibles de revisió i rectificació i, en aquest sentit, precisament la premsa actuava com un element que rectificava altres informacions i dades històriques.

Una vegada acceptat – i matisat – el decisiu paper que tenia la premsa en el camp de la recerca històrica, s'imposava un avenç dels estudis de la història de la premsa. En paraules de Tavera, es tractava d'una « assignatura pendent ». Va dir que hi havia contribucions com la col·lecció « Vaixells de Paper », editada pel Col·legi de Periodistes de Catalunya, però del que predominava eren catàlegs i col·leccions de fitxes hemerogràfiques – d'altra banda, molt valuoses i necessàries –, i calia emprendre, amb diligència, estudis individualitzats dels principals periòdics i revistes, biografies de periodistes, estudis de les redaccions dels diaris i dels principals sectors periodístics, així com estudis de la premsa com a conjunt, és a dir, com a sistema global estructurat políticament i socialment. Josep M. Huertas va exemplificar aquests dèficits amb alguns casos. Va fer notar que el diccionari Ictineu sobre ciències socials no feia cap referència a l'aspecte de Pere Felip Monlau com a periodista, tot i que havia dirigit tres diaris i un setmanari entre 1833 i 1843. Aquest desconeixement sovint perpetuava errors, comesos en el passat de manera interessada o involuntària. En el primer cas, calia incloure « l'oblit » reiterat de fer constar Rovira i Virgili com a director de La Publicitat, « oblit » propiciat pel mateix partit que editava el periòdic, Acció Catalana, com a conseqüència de considerar Rovira com un desertor. Del segon cas, n'era un testimoni vàlid la confusió d'atribuir un director fantasma a E/ Correo Catalan – cas Jorge Claramunt – en no adonar-se que era el pseudònim de Diego Ramírez Pastor. Tanmateix, a criteri de Huertas, ens servíem encara de llistes poc contrastades que ens podien induir a greus errors.

La premsa, una memòria efímera?

L'arxiver en cap de l'Ajuntament de Barcelona, Ramon Alberch, havia encunyat una feliç definició per al greu problema de la degradació del paper dels periòdics. Així, es va referir al patrimoni documental recent qualificant-lo de « memòria efímera », atès que en un futur no gaire llunyà – que en alguns casos ja era un malaurat present – tindríem serioses dificultats per poder accedir a la informació continguda en els documents generats en els darrers anys. De fet, el cas més

paradigmàtic d'aquest problema era el suport paper emprat per la premsa, per bé que no era l'únic.

En la jornada de debat vam aportar un estudi comparatiu sobre premsa gironina que havíem publicat l'any 1994 (1) i que es basava en les dades ofertes en un treball publicat l'any 1894 (2) i un altre que havia vist la llum

cent anys més tard. (3) Les conclusions del treball eren realment decebedores amb relació a la conservació del patrimoni documental, i deixaven constància definitiva, si calia, que la premsa era una documentació històrica en perill d'extinció. Així doncs, vam partir d'un treball de l'historiador i literat gironí Enric Claudi Girbal, « El periodismo en Gerona », on en les notes que prologaven l'estudi, Girbal ja mostrava el seu convenciment que el treball podria representar un interessant instrument per a futures investigacions sobre la història del periodisme local, tot constatant que fins aleshores no hi havia res escrit sobre el tema de la premsa gironina. Molt de passada, i gairebé entre línies, l'autor del treball proclamava la importància del periodisme en el moviment de la Renaixença, i finalment aprofitava per retreure l'actitud de la societat i les institucions gironines: « Digamos desde luego que nuestra tarea ha de resultar deslucida para aquellos que no se hagan cargo de las condiciones con que hemos debido trabajar en una localidad, donde, hay que confesarlo, se ha manifestado muy poco interés por corporaciones y particulares en coleccionar y guardar lo que en otros puntos ha merecido no escasa estima ». « El periodismo en Gerona » era la conseqüència de molts anys de treball de Girbal, de recerca pacient de col·leccions de periòdics, de voluntat de recuperar un patrimoni indispensable per a la història de la ciutat, i també de moltes insatisfaccions i desagraïments: « así y todo, hemos necesitado de esfuerzos para formar una nomina más o menos completa de aquellos, que hoy vamos a dar a conocer como mejor nos ha sido posible, atendida la incuria de los más en guardar “papeles viejos”, sobre todo y, aunque parezca extraño, aún los de tiempos modernos ». A més de les dificultats explicitades, Girbal es va trobar amb l'ínfima col·laboració d'alguns editors i impressors, que van mostrar un absolut desinterès per facilitar les informacions que se'ls van requerir. Quedava clar, doncs, que la nul·la sensibilitat d'una majoria, estava compensada per l'interès d'una persona com Girbal, que feia més d'un segle ja considerava la premsa com un document de recerca històrica de primer ordre.

Sobre els efectes devastadors del pas del temps sobre el paper i, per tant, sobre la conservació dels periòdics, vam apuntar que E. C. Girbal donava notícia el 1894, amb més o menys extensió i detall, de noranta-vuit publicacions. L'any 1987 comptabilitzàvem, per al període de 1787 a 1894, cent set periòdics. Certament havíem avançat pel que fa al coneixement de la premsa gironina, ja que teníem constància d'un major nombre de periòdics, i hom hi podia afegir, en alguns casos, noves informacions sobre aquests. Però el possible optimisme quedava molt relativitzat si ens ateníem a la conservació d'exemplars: es podia comprovar com en

el transcurs d'uns centúria moltes capçaleres de premsa gironines, localitzables l'any 1894, havien esdevingut en l'actualitat introbables, i per tant, calia suposar que ja no es conservaven. Continuant amb les dades ofertes l'any 1894 i les del 1987, vam destacar les publicacions on hi havia les diferències de conservació més significatives:

- EI Centralista (1843)
- 1894: Girbal disposava d'una col·lecció sencera (7 numeros)
- 1987: No se'n conservava cap exemplar
- – Boletín Oficial de Ventas de Bienes Nacionales (1855-1894)
- 1894: Col·lecció sencera.

1987: No se'n conservava cap exemplar, malgrat que es tractava d'una publicació oficial.

- La Primavera (1857)
- 1894: Col·lecció sencera (41 números).
- 1987: No se'n conservava cap exemplar.
- Biblioteca de la Infància (1859-1860) 1894: Col·lecció sencera.
- 1987: No se'n conservava cap exemplar.
- La Libertad (1868-1869)
- 1894: Col·lecció sencera (1.533 números).
- 1987: No se'n conservava cap exemplar.
- El Progreso Juvenil (1868)
- 1894: Col·lecció sencera (3 números).
- 1987: No se'n conservava cap exemplar.
- El Eco de la Revolución (1869)
- 1894: Col·lecció sencera (21 números).

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– El Propagandista (1869)

1894: Col·lecció sencera.

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– E/ Restaurador (1869)

1894: Col·lecció sencera (12 números).

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– La Conciliación (1871)

1894: Col·lecció sencera (50 números).

1987: Se'n conservaven 2 numeros.

– Boletín del Colegio de Gerona (1871)

1894: Girbal n'havia consultat 3 números.

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– El Radical (1872)

1894: Col·lecció sencera (48 números).

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– La Aurora (1872)

1894: Col·lecció sencera (40 números).

1987: Se'n conservaven 23 números.

– La Provincia (1872-1874)

1894: Col·lecció sencera (330 números).

1987: Se'n conservaven 68 números.

– El Defensor del Magisterio (1874)

1894: Girbal n'havia vist 6 números.

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– Alló (1880)

1894: Girbal n'havia vist un únic número.

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– La Solución (1882-1886)

1894: Col·lecció sencera (79 números).

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– La Federación (1885-1888)

1894: Col·lecció sencera (154 números).

1987: Se'n conservava un únic exemplar.

– La Provincia (1886-1893)

1894: Col·lecció sencera (816 números).

1987: Se'n conservaven 13 números.

– E/ Zorrilista (1888)

1894: Col·lecció sencera (7 números).

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– El Profesorado (1889)

1894: Col·lecció sencera (10 números).

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– La Provincia (1894)

1894: S'estava editant l'any de publicació del treball de Girbal.

1987: No se'n conservava cap exemplar.

– Gerona Democrática {1894)

1894: S'estava editant l'any de publicació del treball de Girbal.

1987: Se'n conservava un únic exemplar.

Garantir-ne l'accés i assegurar-ne la conservació

Glòria Porrini va descriure amb admirable precisió el procés de creació d'hemeroteques, l'increment dels seus usuaris i les dificultats de conservació dels fons hemerogràfics. Tradicionalment, l'hemeroteca havia estat una secció infravalorada i la seva personalitat havia merescut un tracte molt discriminatori amb relació a altres seccions de l'arxiu de les administracions. En els primers temps de la transició democràtica, la seva situació va començar a experimentar un lleuger canvi. Es prenia una decidida consciència que calia vetllar per la seva conservació i per la difusió dels seus fons entre els investigadors. Això va propiciar un considerable augment dels usuaris en la utilització de la premsa per a les seves recerques històriques. Aquest augment d'usuaris i les característiques pròpies d'aquest tipus de documentació havien dificultat en gran mesura la seva conservació, i s'havia generat una doble problemàtica: garantir-ne l'accés i assegurar-ne la conservació.

Aquesta qüestió havia estat – i continuava sent – un dels problemes importants de la professió arxivística. En el marc de les Terceres Jornades d'Arxivística de Catalunya, celebrades a Girona l'any 1991, recorda com plantejàvem al ponent Sebastià Riera, de

l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, en el debat posterior a la seva intervenció, la nostra doble preocupació com a arxivers: des d'una perspectiva positiva, era evident que la divulgació i utilització dels arxius havia augmentat infinitament en els darrers anys. A nivell teòric, en el camp de l'arxivística, s'havien introduït – dèiem – uns principis bàsics i la difusió de l'arxiu era un esforç prioritari i diari del professional. D'altra banda – i ara des d'una òptica negativa –, la major utilització dels fons documentals per part dels investigadors havia fet que la documentació s'hagués malmenat més en els darrers vint-i-cinc anys que en els últims dos-cents cinquanta anys. Era necessari trobar el punt òptim entre utilització i conservació, i saber-la articular. Riera va estendre, en la seva resposta, el problema més enllà de l'àmbit dels arxius, i et va situar en el camp del patrimoni cultural, en general. És a dir, si parléssim amb conservadors de museus de pintura, afirmava, ens explicarien el mateix. O sigui, l'investigador, el públic, cada vegada feien més us dels béns culturals, volien conèixer més et patrimoni cultural, i això, evidentment, era molt positiu; però, d'altra banda, això plantejava uns problemes de conservació d'aquest patrimoni, que eren difícils de resoldre. Va reconèixer que era cert que tècnicament aquests problemes eren solucionables, però també que la tecnologia tenia un problema que era el cost econòmic, i aleshores esdevenia un problema de difícil solució. Segons Riera, l'única casa que es podia fer era conscienciar la societat en conjunt i les autoritats públiques en concret, que eren les que administren els recursos econòmics disponibles, perquè dediquessin el màxim de recursos a conservar el patrimoni documental escrit.

Sens dubte, l'inequívoca voluntat de l'Aula d'Història del Periodisme Diari de Barcelona, a l'hora de plantejar l'organització d'una jornada de debat al voltant dels perills de la conservació de la premsa, se circumscribia a la necessitat de discutir els problemes derivats de la precarietat del suport paper, però també es tractava de conscienciar, a nivell general, que estàvem davant d'un patrimoni definit com a memòria efímera.

Al fil del que havia exposat fa gairebé una dècada Sebastià Riera, Glòria Porrini va enumerar els principals problemes per a la conservació de les publicacions seriades: manca de suficient personal tècnic, necessitat de disposar d'amplis espais per conservar les, sovint, voluminoses col·leccions de periòdics, els preus de les subscripcions, relligats,

restauracions i reconversió a altres suports. En definitiva, va dir que estàvem davant d'un problema econòmic.

Les causes de degradació del paper de la premsa van ser definides perfectament per Porrini, que va recollir en la seva exposició alguns conceptes ja expressats anteriorment per Ramon Alberch (4). Va fer la distinció entre les causes de caràcter intern, derivades de la seva pròpia composició, i les causes de caràcter extern o circumstancial.

De les causes de caràcter intern, calia destacar el material del paper de la premsa, normalment paper de lignina, extret de la fusta, de molt baixa qualitat, cosa que n'accelerava la destrucció. Les tintes, amb una composició àcida que causava oxidació i corrosió del paper. El format dels diaris, majoritàriament de grans dimensions, de manipulació pesada i difícil.

De les causes de caràcter extern, el llistat encara era més extens: a) Saturació de l'espai. Normalment les hemeroteques havien patit o patien saturació dels dipòsits, que normalment es trobaven al límit de la capacitat d'emmagatzemament. b) Sales de lectura poc apropiades. Es feia difícil la consulta racional i adequada dels volums de gran format. c) Massificació de la consulta. L'increment de la consulta dels fons hemerogràfics experimentat els darrers anys propiciat per l'interès per la historiografia catalana contemporània. La manipulació de la premsa moltes vegades incorrecta, així com la mutilació o el robatori incidien en el fet que títols que feia vint anys estaven en un estat acceptable, avui estiguessin deteriorats. En aquest context, Manuel Rovira va indicar que calia cercar l'espectacular augment d'usuaris en el món estudiantil, i va definir els estudiants de secundària com a « usuaris maldestres ». Des d'un punt de vista personal, entenem que la solució no passava tant per restringir de manera radical la consulta dels fons, sinó més aviat per poder oferir-los en formats menys exposats a la destrucció o, fins i tot, a l'espoliació. d) Condicions ambientals adverses. La immensa majoria de les hemeroteques i biblioteques del país no disposaven en molts casos de controls i mesures seriosos dels factors ambientals (humitat relativa, temperatura, etc.). Així mateix, també resultava, encara, molt inhabitual la realització de campanyes de desinfecció periòdiques, en un àmbit especialment abonat per a insectes, corcs, peixet de plata, i tota una fauna tremendament perillosa per a la integritat del paper.

D'altra banda, quan hom feia referència a l'increment dels usuaris, calia no oblidar una situació gairebé intrínseca a aquest fenomen: l'ús indiscriminat de reproducció dels diaris per mitjà de les màquines fotocopiadores. Els efectes perjudicials de les fotocopiadores per al paper imprès eren la llum, les vibracions, els raigs infrarojos i ultraviolats, la calor i la difícil manipulació dels volums de gran format en una màquina de dimensions petites. Amb tot, pensàvem, des d'una òptica no tant d'arxiver, sinó d'investigador, que calia oferir solucions alternatives als usuaris en el tema de les reproduccions.

Evidentment, però, la solució a tota la problemàtica es podia reduir a un sol aspecte: l'econòmic. Seguint amb l'exposició de Porrini, ella apuntava un seguit de possibles mesures per aturar la degradació de la documentació hemerogràfica, absolutament consensuades i acceptades per tots els ponents. D'entrada, calia afirmar que seria convenient – o millor dit, indispensable – que existís un programa de preservació i conservació dels fons de premsa redactat i assumit per totes les institucions. Aquesta col·laboració evitaria duplicar accions i serviria per repartir els esforços i abaratir els costos.

Una de les solucions bàsiques per a la preservació dels fons hemerogràfics era, sens dubte, la microfilmació, mentre les noves tecnologies no s'abaratissin i tinguessin una seguretat màxima de durabilitat i conversió. Els suports magnètics i òptics plantejaven problemes derivats de la seva fàcil degradació i del fet que els avenços tecnològics feien que ràpidament quedessin en desús i obsolets molts dels sistemes d'emmagatzemament d'informació. En el cas de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, s'estava procedint, de manera gairebé ininterrompuda, a la microfilmació de les col·leccions de diaris del fons històric, i tenien prioritat les col·leccions malmeses, úniques o de molta consulta. Ara bé, si desviàvem l'atenció fora de Barcelona, podíem constatar, per exemple, el patètic cas de la ciutat de Girona, que amb un potencial hemerogràfic molt important, de tots els centres públics on conservaven fons hemerogràfics de caràcter històric, només tenien material microfilmada a la Casa de Cultura Bisbe Lorenzana, però aquest es reduïa als exemplars de L'Autonomista editats en temps de la Guerra Civil i a El Pirineo (1939-1942). O sigui, a l'albada del segle XXI,

una veritable misèria, que confirmava el desinterès de les administracions pel patrimoni hemerogràfic.

Un cop detectat el problema, es van exposar algunes possibles solucions de futur. Però, si el mal que ja estava fet, com es resolía? És a dir, calia analitzar el tema de la restauració. Carme Hello va especificar que s'utilitzaven mètodes i tècniques pal·liatives, però no curatives. Aquestes tècniques es podien resumir en dues de fonamentals: la desacidificació, per aturar el procés d'acidificació del paper i la laminació, per reforçar el suport i evitar la seva fragmentació. Desgraciadament, aquests mètodes no garantien més enllà de cinquanta anys la seva pervivència i calia dir que alhora es tractava de mètodes molt costosos, tenint en compte, sobretot, el gran volum de paper dels diaris. Avui, totes les actuacions que es realitzaven eren de caràcter pal·liatiu. Davant les dificultats i la manca de recursos, era molt important que abans de restaurar massivament un fons, s'elaborés un estudi complet de les col·leccions, del seu estat, del seu valor històric, del seu caràcter exclusiu, i es controlés perfectament la seva conservació, una vegada s'hagués restaurat el periòdic.

Carme Bello, coincidint amb moltes de les coses que ja s'havien apuntat, va dissenyar un pla d'actuació, fonamentat en tres fronts: a) Revisió i tria de les sèries històriques úniques, procurant conservar-les, utilitzant remeis pal·liatius de restauració i destinant dipòsits especials per a la seva conservació posterior, que reunissin totes les condicions imprescindibles (higiene, llum, mesures de seguretat, etc.). b) Microfilmació o digitalització de les sèries històriques. c) Demanar als diaris que fessin un tiratge en paper permanent, és a dir, que imprimissin un nombre limitat d'exemplars d'alta qualitat i de provada resistència, per tal de destinar-los als centres de conservació i recerca especialitzats, o sigui, els arxius i les biblioteques.

L'organització i conservació dels fons de premsa actuals

El panorama exposat per arxivers i historiadors no era dramàtic, però sí que encenia el llum vermell d'un perill absolutament real i constatable. Sortosament, els professionals havien detectat el problema, i la discussió i el debat aportaven possibles vies de solució, malauradament, això sí, sotmeses a la inapel·lable dictadura econòmica. No obstant això, una certa dosi – no excessiva – d'optimisme venia donada per

l'acceptable conscienciació dels mitjans de comunicació actuals pel que feia a organització i conservació dels seus fons, i sobretot per la gran professionalitat dels responsables dels departaments de documentació i arxiu de la majoria dels diaris actuals, molt compromesos amb la utilització de les noves tecnologies. Aquesta era, almenys, la imatge transmesa pels caps de documentació i arxiu d'aquests diaris.

L'arxiu d'El Periódico de Catalunya rebia una mitjana de dues-centes cinquanta consultes diàries. Segons el cap de documentació, Miren Casado, El Periódico de Catalunya havia optat per sistemes de conservació simultanis: en suport microfitxa, en suport magnètic, la base de dades en línia, en suport òptic, en CD-ROM i en suport paper, els dossiers. Els fons fotogràfics es conservaven en dos suports diferents: en disc òptic i en el tradicional sistema del negatiu fotogràfic. Calia dir que en el dia a dia l'accés ràpid a la informació que contenien els documents prevalia sobre la conservació. Així doncs, el document primari, o sigui l'exemplar del diari en paper, resultava poc útil en el treball quotidià, ja que ocupava molt d'espai i presentava certes dificultats de maneig, deficiències que es veien superades amb l'aplicació dels nous formats.

Montserrat Rius, cap de documentació de l'Avui, va exposar de manera molt precisa els dos grans problemes que havien afectat tradicionalment els arxius de premsa. Un era l'habitual desordre, provocat pel dinamisme i la immediatesa de la mateixa feina dels professionals, « moltes vegades costa que alguns redactors retornin el material després de fer-la servir, i que el retornin tal com se'ls ha entregat ». L'altre era que les fotografies rebudes de les agències abans acostumaven a tenir com a suport un paper fàcilment degradable a curt termini, i que s'acabava de malmenar amb les constants manipulacions sofertes a la secció de compaginació. Actualment, amb la informàtica s'havia aconseguit, en part, aturar aquest negatiu procés. Des de feia més de dos anys, les fotografies d'agència es rebien via satel·lit en un servidor on el photobridge les processava i les transformava en format JPEG per unificar les entrades i estalviar espai en disc. Les imatges fetes pels fotògrafs del diari, un cop digitalitzades, seguien el mateix procés que les d'agència, i arribaven a l'arxiu a través del visualdesk, des d'on el documentalista les seleccionava i les enviava al servidor de la base de dades, les documentava i les indexava. Des de l'abril de 1995, l'Avui s'oferia íntegrament a través d'Internet. El diari digitalitzat es guardava amb el programa Acrobat i conservava el seu format original en un fitxer PDF, que permetia editar-la i que es pogués llegir en

qualsevol sistema operatiu. L'arribada del cable i l'ús massiu d'Internet obligaven a plantejar nous camins (accés i comercialització dels fons).

Els documentalistes dels diaris coincidien a afirmar que la funció principal del departament de documentació en un mitjà de comunicació era analitzar, seleccionar, organitzar i difondre els fons. Lògicament, els grans diaris es veien gairebé desbordats per l'ingent volum documental, i només podien encarar el futur amb mínimes garanties a partir de l'aplicació de nous suports per a la gestió i conservació de la informació continguda en els diaris. La Vanguardia conservava una col·lecció microfilmada, segons va explicar el seu redactor en cap Caries Salmurri, mentre que El País havia fet, en aquest sentit, un veritable esforç de modernització. La cap de l'arxiu, Maria Vega, va propugnar com a mesura imprescindible per al bon funcionament de l'arxiu la creació d'un sistema integrat que emmagatzemés les fotografies, les infografies, el text complet i les pàgines del diari en un fons documental únic i les recuperés mitjançant un motor de recerca per a un tesaurus també únic i/o per text lliure. Un sistema que permetés la incorporació de fons externes electròniques i la distribució digital dels seus fons per a la comercialització mitjançant les connexions telefòniques, bases de dades, Internet i la generació de CD-ROM, que pogués ser consultat directament pels redactors del diari. D'aquesta manera, diferents usuaris podrien accedir al mateix material simultàniament i obtenir una còpia impresa o en suport informàtic.

Semblava que la tecnologia digital era la solució dels departaments de documentació i arxiu dels diaris. Com va afirmar Vega, els ordinadors van bandejar de les redaccions les màquines d'escriure. El microfilm, que en gran mesura va complementar el format paper, va deixar pas a la tecnologia digital. Vam insistir, però, que calia exigir la durabilitat com a condició bàsica per a la conservació permanent.